GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE
TARİH ARAŞTIRMALARI

Editör: Dr. Mutlu ADAK

Gazi
kitabevi

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TARİH ARAŞTIRMALARI

KİTAPTA YER ALAN MAKALELERİN BÜTÜN SORUMLULUĞU YAZARLARINA AİTTİR.
&
KİTAPTA YER ALAN MAKALELER ALFABETİK SIRAYA GÖRE KİTABA YERLEŞTİRİLMİŞTİR.

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TARİH ARAŞTIRMALARI

Editör: Dr. Mutlu ADAK

Gazi Kitabevi

Gazi
κιταβενι

"En İyi Akademi, Bir Kitaplıktır."

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TARİH ARAŞTIRMALARI

Editör: Dr. Mutlu ADAK

© Gazi Kitabevi Tic. Ltd. Şti.

Bu kitabın Türkiye'deki her türlü yayın hakkı Gazi Kitabevi Tic. Ltd. Şti'ne aittir, tüm hakları saklıdır. Kitabın tamamı veya bir kısmı 5846 sayılı yasanın hükümlerine göre, kitabı yayınlayan firmanın ve yazarlarının önceden izni olmadan elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayınlanamaz, depolanamaz.

ISBN • 978-625-7911-51-1

1. Baskı • Mayıs, Ankara 2020

Dizgi/Mizanpaj • Merve AKGÜL

Kapak Tasarım • Gazi Kitabevi

Gazi Kitabevi Tic. Ltd. Şti.
Yayıncı Sertifika No: 44884

Merkez
Bahçelievler Mah. 53. Sok. No: 29 Çankaya/ANKARA
0.312 223 77 73 - 0.312 223 77 17
0.544 225 37 38
0.312 215 14 50
www.gazikitabevi.com.tr
info@gazikitabevi.com.tr

Mağaza
Dögol Cad. No: 49/B Beşevler/ANKARA
0.312 213 32 82 - 0.312 213 56 37
0.312 213 91 83

Sosyal Medya
gazikitabevi
gazikitabevi
gazikitabevi

Vadi Grafik Tasarım Reklam Ltd. Şti.
Sertifika No: 47479

Matbaa
İvedik Organize Sanayi Bölgesi 1420. Cadde No:58/1 Yenimahalle / ANKARA
0.312 395 85 71

ÖNSÖZ

"*Tarih okumak insanı akıllandırır*."

Francis Bacon

İnsanoğlunun gideceği yeri tayin ederken ona yol gösterici olan tarihtir. Çünkü tarih, onun nereden geldiğini ve kim olduğunu söyler, söylerken de nereye gideceğini unutmamasını hatırlatır. Tarihçi de toplumsal hafızanın taşıyıcısı olarak önemli bir mesuliyet üstlenir. Bu mesuliyet bilincine sahip tarihçiler ortaya koydukları eserleri ile insanoğlunun geleceğini inşa etmesine önemli katkılar sunar.

"*Geçmişten Günümüze Tarih Araştırmaları*" ismini taşıyan, bu eserde çalışması bulunan her bir tarihçi, Türk ve Dünya Tarihi üzerine kesitler vermektedir. Bu eserle, kendinizi kimi zaman Avrupa'da; kimi zaman Osmanlı'da; kimi zaman Cumhuriyet döneminde etkisi olan kurum ve olayların içerisinde bulacaksınız.

Kolektif bir çalışma olan bu eser çok kapsamlı ve farklı konular içermektedir. Eserde tarihçiler alanlarıyla ilgili özverili çalışmalar yaparak bu çalışmanın vücuda gelmesini sağlamışlardır. Dileğimiz o dur ki, bu çalışmaların ülkemizde artarak devam etmesidir.

Bu eserin meydana getirilmesinde öncelikle çalışmalarıyla yer alan tüm meslektaşlarıma, çalışmaların toplanmasında, çalışmaların yürütülmesinde ve oluşumunda büyük emeği olan Dr. Ferdi AKBAŞ'a; dizgisinden, basımına kadar büyük emekleri olan ve 1984'ten beri Türkiye'nin gözde yayın evlerinden biri olan "*Gazi Kitabevi*"'ne ve çalışanlarına şükranlarımı sunarım.

Mutlu ADAK ANKARA 2020

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... **V**

İÇİNDEKİLER ..... **VII**

TARİHİ SÜREÇTE ANA HATLARI İLE TÜRK-MACAR SİYASİ İLİŞKİLERİ **1**

Dr. Öğr. Üyesi Alev DURAN

ARŞİV BELGELERİ IŞIĞINDA MUĞLA HALKEVİ VE FAALİYETLERİ **23**

Prof. Dr. Bayram AKÇA

OSMANLI ORDUSU'NDA KILAVUZ KULLANIMINA GENEL BİR BAKIŞ (XVIII. YÜZYILIN ORTALARINDAN XIX. YÜZYILIN BAŞLARINA KADAR) **47**

Dr. Öğr. Üyesi Burak KOCAOĞLU

KİLİSE'NİN CESUR DÜŞMANLARI: HERETİKLER **69**

Dr. Derya G. DÜNDAR

SULTAN II. MAHMUD'UN BAŞ İKBÂLİ HÜSNÜ MELEK HANIM'IN KIYMETLİ MALLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME **91**

Dr. Erkan IŞIKTAŞ

ARKEOLOJİK ARAŞTIRMALARDA KURUMSAL DEVLET KİMLİĞİNİN KENT MİMARİ SİLUETİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNE BİR ÖRNEK: URARTU KALE KENTLERİ **111**

Öğr. Gör. Eyüp CANER

Dr. Umut PARLITI

Dr. Öğr. Murat TOSUN

SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA TÜRK-MACAR SİYASİ VE EKONOMİK İLİŞKİLERİ 137

Dr. Fatma ÇALİK ORHUN

OSMANLI DEVLETİ'NDE MUHACİR UYUŞMAZLIKLARI (XIX. YÜZYIL BOLU ÖRNEĞİ) 157

Dr. Öğr. Üyesi Hakan TÜRKKAN

TARİHİ COĞRAFYANIN ÖĞRETİMİ AÇISINDAN HARİTALARIN ÖNEMİNE BİR ÖRNEK: İBNÜ'L CEVAD EFDALEDDÎN'E GÖRE OSMANLI TARİHİ HARİTALARI 179

Prof. Dr. Zeynel ÖZLÜ

Dr. Öğr. İsmail Hakkı ÜZÜM

İTTİHATÇILARIN İRAN MEŞRUTİYETİNDEKİ RÖLÜ 207

Dr. Kamuran KARABALIK

HOBBES, FROMM, HOMO HOMİNİ LUPUS VE SALDIRGAN İNSAN DOĞASI 237

Dr. Mehmet Talha KALKAN

18.YÜZYIL OSMANLI DONANMASINDA MÜRETTEBAT ÜCRETLERİNE GENEL BAKIŞ 267

Dr. Mehmet TAŞ

KIZILCAPINAR DEFİNESİ'NDEKİ DÜZENSİZ VE NADİR SİKKELER* 287

Dr. Mesut CEYLAN

HURÛFÂT DEFTERLERİ'NDE YER ALAN ADIYAMAN İLE İLGİLİ VAKFİYE HULÂSALARI (539, 567 ve 1096 NUMARALI DEFTERLER) 305

Dr. Muhammet Nuri TUNÇ

GÜÇLÜ BİR İŞBİRLİĞİNDEN YENİ BİR DİSİPLİNE: TARİHÎ COĞRAFYA 329

Dr. Mutlu ADAK

BİR ARAP AŞİRETİNİN XX. YÜZYILIN İLK ÇEYREĞİNDE IRAK, SURİYE VE ANADOLU ÜÇGENİNDE İCRA ETTİĞİ FAALİYETLER VE OSMANLI DEVLETİNİN BU FAALİYETLER KARŞISINDAKİ TUTUMU: ŞAMMAR AŞİRETİ BAĞLAMINDA DEVLETİN AŞİRETLERLE İMTİHANI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA 351

Dr. Öğr. Üyesi Ramazan SONAT

PRAG MASLAHATGÜZARI MEHMET CEVAD (AÇIKALIN)'IN RAPORU'NA GÖRE ÇEKOSLOVAKYA SİYASİ PARTİLERİ 379

Dr. Öğr. Üyesi Recep ARSLAN

KUTADGU BİLİG'DEKİ TİYATRO UNSURLARI 407

Öğrt. Tolga ALVER

II. MEŞRUTİYET'İN KABULÜNÜN İNGİLİZ BELGELERİNE YANSIMASI 419

Doç. Dr. Ümmügülsüm CANDEĞER

FRANSIZ MANDA HİMAYESİNDEN BAĞIMSIZLIK VE SONRASI BUHRANLAR DÖNEMİ LÜBNAN 437

Dr. Öğr. Üyesi Yunus EKİCİ

KIZILCAPINAR DEFİNESİ'NDEKİ DÜZENSİZ VE NADİR SİKKELER*

*Dr. Mesut CEYLAN**

GİRİŞ

Sikkeler, icat edildikleri andan itibaren basıldıkları dönemin ekonomik, epigrafik, siyasi, dini, sosyokültürel, sanatsal vb. yönlerden bilgilerini içeren, eşsiz birer tarihi ve arkeolojik belge niteliğindedir. Bu anlamda antik dönemden günümüze ulaşan defineler çok sayıda sikke örneği içermekte ve nümismatik çalışmalar için önem arz etmektedir.

Bu çalışmada, Roma İmparatorluk Dönemi içerisinde kronolojik olarak imparator Nero'dan (MS 54-68) başlayarak Severus Alexander'a (MS 222-235) kadar uzanan zaman diliminden 929 adet gümüş define sikkesi içerisinden farklı özellikleriyle diğerlerinden ayrılan 4 sikke irdelenmiştir[1] (Tablo 1). Sikkelerin ön ve arka yüz kalıp eşleşmesi, lejant ve tipolojileri incelendiğinde bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. Sikkeler, düzensiz sikkeler olarak tanımlanan Roma İmparatorluk Dönemi'nde resmi darphanelerin hatalı uygulamaları veya Roma darphanesi dışında basılan melez sikkeler, çağdaş imitasyonlar (kaplama, döküm vb.), barbar/kaba taklit sikkeler içerisinde değerlendirilerek tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu türden sikkelerin tamamı için düzensiz sikkeler ifadesi kullanılmış ve çalışmada benzer örneklerin varlığı nedeniyle başlıkta da bu ifade kullanılmıştır. Düzensiz sikkeler kavramı farklı tür ve özellikteki sikkeler için kullanılan genel bir kavram olması nedeniyle konu tüm yönleriyle ele alınmış ve Roma Dönemi'nden

---

* Bu çalışma, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 15.04.2019 tarihinde tarafımca tamamlanan "Aydın Germencik Kızılcapınar Definesi" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

* Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, mesutcyl@gmail.com.

1 Ceylan 2019, 13.

günümüze kadar ulaşan imitasyon sikkelerin çeşitleri ve tanımları konusunda da ek bilgi verilmiştir.

Roma'nın sınır bölgelerini oluşturan Britannia (İngiltere) ve Dacia (Romanya) vb. bölgelerde, Roma askeri birliklerinin varlığı, bu askerlere yapılan ödemeler, savaş dönemlerinde zaman zaman yaşanan ekonomik krizler ve piyasada sikkeye duyulan ihtiyaç resmi olmayan sikke üretimine neden olmuştur[2]. Bu bölgelerde neredeyse orijinal sikkeler kadar yaygın olan yerel taklitler, kaplama sikkeler ve döküm kopyalar gibi çok sayıda düzensiz sikke örneği, yapılan nümismatik çalışmalarla tespit edilmiştir[3]. Roma'nın hakim olduğu Asia eyaletinde düzensiz darpların varlığı Britannia ve Dacia'ya nazaran daha düşük seviyelerdedir. Ancak müze envanterlerindeki eserler ve özellikle toplu şekilde ele geçen definelerin bu açıdan daha ayrıntılı incelenmesi ve değerlendirilmesi gereklidir. Bu nedenle Kızılcapınar Definesi'ndeki benzer sikkelerden yola çıkarak oluşturulan bu çalışma, bölgedeki düzensiz sikke varlığını tespit etmeye yönelik bir farkındalık oluşturması açısından da önemlidir. Ayrıca çalışmada, temel kataloglarda yer almayan Kızılcapınar Definesi'ndeki nadir sikke örneklerinin özellikleri belirtilerek tanımlaması da yapılmıştır.

Kızılcapınar Definesi Aydın İli, Germencik İlçesi, Kızılcapınar Köyü'nde bulunmuş ve 2010 yılında Aydın Arkeoloji Müzesi'ne satın alma yoluyla kazandırılmıştır. Kızılcapınar Köyü, konum itibariyle Büyük Menderes Ovası'nın kuzey sınırını oluşturan Aydın dağlarının batı uzantısında, Germencik ile Ortaklar arasındaki kuzeyden ovaya uzanan dere (Kızılcapınar) kenarında verimli ve kısmen kuzeye doğru engebeli arazinin içinde kalmaktadır[4]. Verimli toprakları ve coğrafi özellikleri sayesinde Menderes Ovası antik çağda da birçok yerleşime ev sahipliği yapmıştır[5]. Kızılcapınar, doğusunda Tralleis ve Nysa, güneyinde Magnesia ve kuzeydoğusunda Ephesos ve Smyrna gibi önemli antik kentlerin arasında ve ticaret yollarının üzerinde yer almaktadır[6]. Köy, Magnesia antik kentine yaklaşık 3.5 km,

---

2 Howgego 1998, 121, 161-162; Ponting 2005, 1-23; Marsden 2012b, 53; Wenkel, 2017: 29.

3 Lawrence 1940, 185-189; Mattingly-Dolby 1982, 21-33; Gazdac-Gazdac 2001, 137-154; Morrisson 2002 98, 99; Gazdac 2009, 1487, fig. 1-7; Marsden 2012a, 370; Gaspar 2015, 31, fig. 1-3; Hall-Brown 2015, 123-127; Marsden 2016, 415, 416; Opreanu-Gazdac 2016, 25; Marsden 2018, 34.

4 Göney 1975, 37, 277.

5 Üreten 2005, 196.

6 Magie 2002, 14; Üreten 2005, 197; Ceylan 2019, 11.

Ephesos kentine ise, yaklaşık 19 km uzaklıktadır (Harita 1). Bu açıdan bakıldığında definenin bulunduğu bölge, Roma İmparatorluğu'nun Asia eyaleti içerisindeki Ephesos ve Magnesia kentlerine yakınlığından dolayı siyasi açıdan sürekli aktiftir ve İmparatorluğu'nun her açıdan izlerini taşımaktadır. Fakat Kızılcapınar Köyü, antik yerleşim izleri taşısa da antik bir kent niteliğinden çok o dönemde köy/kasaba ölçeğinde bir yerleşim yeri olabileceği düşüncesini akla getirmektedir. Magnesia kentine yakınlığı nedeniyle kentin khora'sı[7] olma olasılığı da vardır. Bu nedenle Kızılcapınar Köyü ve bölge çevresindeki antik kentlerin yaşadığı tarihi süreçlere şahitlik etmiştir[8].

Tanımlar

Düzensiz sikkeler, Roma sikkeleri içerisinde büyük oranda resmi olmayan her türlü antik imitasyon sikke ve farklı özelliklere sahip çeşitli sikkeleri tanımlamak için kullanılan genel bir terimdir[9]. Roma'nın resmi darphanesinde belirli kalıplar ve zaman dilimi içerisinde seriler halinde üretilen sikkelerin dışında kalanların tamamı için düzensiz sikkeler terimi kullanılabilir[10]. Fakat Helenistik ve Roma Dönemi'nde sikke ihtiyacını karşılamak için üretilen kısmen resmi taklit sikkeler ve darphane hataları da düzensiz sikkeler olarak isimlendirilebilir[11].

Roma İmparatorluğundan günümüze ulaşan altın, gümüş ve bronz sikkelerin kronolojik seriler halinde katalogları (Roman Imperial Coinage I-X, BMCRE I-VI, Roman Silver Coins I-V gibi) oluşturulmuştur. Bu kataloglar, son zamanlarda yeni tip ve çeşit sikkeler ortaya çıksa da Roma İmparatorluk sikkeleri için halen en genel kaynak niteliğindedir[12]. Bu ve benzer kataloglarda bir sikkenin farklılığını belirtmek için kullanılan ve en çok karşımıza çıkan terimlerden biri "melez sikkeler" (=hybrid coins) ifadesidir. Melez sikkeler ifadesiyle kısaca bir sikkenin ön ve arka yüzlerinin birbiri ile uyumsuz olduğu belirtmek istenir[13]. Melez sikkeleri resmi

---

7 Kentin dışındaki kırsal alana verilen isim, Tekin 2008, 320.

8 Ceylan 2019, 10-12; Tavukçu-Ceylan 2019, 664; Kızılcapınar Definesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ceylan 2019.

9 Marsden 2018, 34.

10 Marsden 2016, 415.

11 Mørkholm 1991, 38, 39; Morrisson 2002, 85, 103, 104; Marsden 2016, 415.

12 Harl 2002, 10, 17.

13 Seaby 1979, I; Seaby 1982, I; Sear 2000, 11.

darphanede yapılan hatalı üretimler ve gümüş veya nadiren altın kaplama işlemi ile yapılan sahte sikkeler olmak üzere iki grupta incelemek daha doğru olacaktır.

İlk gruptaki melez üretimler darp esnasında darphane çalışanının yanlış kalıpları eşleştirmesi sonucu meydana gelmektedir ve diğer melez sikkelere oranla daha az sayıda karşımıza çıkmaktadır[14]. İkinci gruptaki kaplama sikkeler MÖ 500'lerden itibaren Roma Cumhuriyet ve İmparatorluk Dönemlerinde de karşılaşılan bir imitasyon sikke üretimidir[15]. Gümüş ince iki plakanın arasına bakır/bronzdan oluşan sikke pulunun koyularak darp edilmesiyle elde edilen bu kaplama sikkeler, kısmen orijinal kalıplardan üretilmiş olsalar da ön ve arka yüz kalıplarının yanlış eşleştirilmesiyle melez sikkeler olarak tanımlanabilir[16]. Roma Cumhuriyet ve İmparatorluk Dönemi'ndeki kaplama sikkeler oluşturulurken bazen orijinal kalıpların kullanılması, bu sikkelerin resmi olup olmadıklarını ayırt etmekte güçlük yaratmış ve bu konu uzun bir süre nümismatlar arasında tartışmalara neden olmuştur[17]. Bu sikkelerde kullanılan resmi kalıpların, darphane görevlilerinin yasa dışı yollarla kalıpları satması ya da kısa süreli kullandırmasıyla açıklanmıştır[18]. Roma İmparatorluk Dönemi'nde bu tarz sikkelere hemen hemen her dönem rastlamak mümkündür[19]. Sahte kalıplar ve MS 3. yüzyılda döküm yöntemi ile oluşturulan melez sikkeler de günümüze ulaşan imitasyon sikkeler arasında yer almaktadır[20].

Roma Dönemi'nde karşımıza çıkan bir diğer imitasyon sikke türü ise döküm yöntemi ile oluşturulan sikkelerdir. Bu türdeki sikkeler diğer imitasyonlara oranla daha az olsalar da Britannia ve Dacia bölgelerinde özellikle MS 3. yüzyıl dolaylarında çoğaldığını ve farklı bölgelerde ele geçen sahte kalıpların varlığıyla da antik imitasyon sikkeler arasında yer aldıklarını söylemek mümkündür[21]. Döküm sikkeler eriyik metalin kil veya alçıdan yapılan kalıplara dökülmesiyle oluşturulmaktadır. Solgun ve gözenekli yüzey, dökümden kaynaklı izler ve kalıpta soğuyan metalin büzüşmesi sonucu

14 Carson 1962, 25; Seaby 1982, I; Gaspar 2015, 68.
15 Lawrence 1940, 185-189; Sydenham 1940, 190; Gaspar 2015, 68.
16 Morrisson 2002, 98; Debernardi 2010, 337; Marsden 2016, 415.
17 Sydenham 1940, 191, 202; Crawford 1968, 55, 59; Debernardi 2010, 337, 338; Gaspar 2015, 68; Marsden 2016, 416; Marsden 2018, 35.
18 Sutherland-Carson 1983, 17; Marsden 2018, 35.
19 Seaby, 1979, I; Sutherland-Carson 1983, 17; Gaspar 2015, 69-71; Marsden 2016, 416, 417.
20 Carson 1962, 25; Seaby 1982, I.
21 Raub-Zwıcker 2012, 219; Marsden, 2016, 417; Marsden 2018, 35.

orijinallere nazaran daha küçük olmaları, bu sikkelerin en belirgin özellikleridir[22].

Roma İmparatorluk sikkeleri arasında üsluplarıyla çok kabaca oluşturulmuş ve literatürde şua taçlı taklitler veya Barbar/Kaba taklitler olarak anılan sikkeleri, düzensiz sikkeler içerisinde anmak gerekir. Aslında Helenistik Dönemde popüler olan sikkelerin farklı zaman ve yöneticiler tarafından taklit edildiği bir gerçektir ve bu sikkeler aldatma amacıyla üretilen sikkeler değildir[23]. Benzer şekilde Roma İmparatorluğunda özellikle MS 3. yüzyılda meydana gelen krizler nedeniyle sikke ihtiyacını karşılamak için imparatorluğun kuzeybatı eyaletlerinde ve kısmen farklı bölgelerde de karşımıza çıkan yerel resmi olmayan taklit sikkeler, barbar/kaba taklitler olarak nitelendirilmiştir[24]. İmparator Tetricus I (MS 271-274) ve Claudius II (MS 268-270) sikkelerinin taklidi olan şua taçlı portrelerinden yola çıkarak "barbar şualar" (=Barbarous radiates) şeklinde anılan bu sikkeler, Britannia ve Gallia'da (Fransa) çok sık görülmektedir[25].

Yukarıda tanımlanan düzensiz darpların yanı sıra, bu güne kadar kataloğu yapılan sikke serilerinin dışında gün yüzüne çıkan yeni serilerin varlığı söz konusudur. Günümüzde çok az örneği olan nadir sikke serileri de bunun en iyi temsilcileridir. Roma Döneminde basılan sikke yoğunluğu düşünüldüğünde günümüzde halen karşılaşılmamış sikkelerin antik dönemde var olabileceğini göstermektedir[26].

Kat. No. 1

Ön ve arka yüzün birbiri ile uyumsuz olduğu 1 numaralı sikkemizin, ön yüzü belirgin şekilde imparator Marcus Aurelius'u işaret etmektedir (Fig. 1). Bu sikkenin ön yüz itibariyle Marcus Aurelius'a ait olduğu kabul edilerek katalogda Marcus Aurelius'un adı ve tarihini verilmiştir. Sikkenin ön yüzünde Marcus Aurelius'un portresi şüpheye yer bırakmayacak şekilde belirgindir ve M ANTONINVS AVG ARMENIACVS lejantı yer almaktadır. Fakat sikkenin arka yüzü PAX AVG TR P VI COS II lejantı ile kafa karıştırarak oldukça ilginç bir durum sergilemektedir. Sikkenin arka yüz betiminde ise

---

22 Holmes-Hunter 2001, 167-176; Aydın 2013, 4, 7; Hall-Brown 2015, 123-126; Marsden 2016, 416.

23 Mørkholm 1991, 38.

24 Carson 1962, 25; Howgego 1998, 161-163; Tulay 2001, 40.

25 Morrisson 2002, 85; Harl 2002, 10; Kropff 2005, 75; Marsden 2012a, 370; Bland 2012, 525, 526.

26 Howgego 1998, 36-37; Harl 2002, 10

Pax, ayakta elinde dal ve bereket boynuzu tutarken resmedilmiştir. Tipolojik olarak sorun olmayan sikkede problem arka yüz lejantındadır. Çünkü Marcus Aurelius Armenia zaferinin ardından MS 164 yılında ARMENIACVS unvanını almıştır[27]. Bu yıl alınan unvan imparatorun sivil irade gücü/*tribunus*luğununTR P XVIII. ve sonrasındaki yıllar ise TR P XIX. veya TR P XX. *tribunus*luk yıllarına denk gelmektedir. Ayrıca *consul*lüğünün de COS III. denk gelmesi gerekmektedir. Bu nedenle ön yüz ile arka yüz uyumsuzluğu söz konusudur.

Duruma farklı bir açıdan bakıldığında arka yüzde yer alan PAX AVG TR P VI COS II lejantı ve betimin Marcus Aurelius ile ortak imparator olan Lucius Verus sikkelerinde kullanıldığı ve Lucius Verus'un MS 166 yılındaki VI. *tribunus*lüğüne denk geldiği anlaşılmaktadır. Ancak bu durumda ön yüzdeki portre ve lejant Lucius Verus sikkeleri ile örtüşmemektedir. Aynı dönemde hüküm süren iki imparatorun adına çok sayıda sikke bastırıldığı göz önüne alındığında, darphanede kalıpların karışmış olma ihtimali olası bir durumdur. Neticede sikke, ön yüz betim ve lejantı ile Marcus Aurelius'a, arka yüz lejantı bakımından ise Lucius Verus'a ait gözükmektedir ve darphanede yapılan hata sonucu oluşan melez bir sikke olarak tanımlanabilir.

Kat. No. 2

Definedeki sikkeler arasında farklı özelliği ile göze çarpan diğer bir örneğimizde durum biraz daha farklıdır (Fig. 2). Ön yüz itibariyle Lucilla'ya ait olan sikkenin arka yüzünde Venüs, ayakta elinde kalkan ve victoria tutarken betimlenmiştir. Burada zaferle ilişkilendirilen tanrıçayı galip Venüs anlamındaki lejant desteklemektedir. Ancak lejantta VENVS VICTRIX yazması gerekirken VENVS VICRTIX şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Katalog ve yayınlarda günümüze gelen ve yapılan bu hataya benzer örnek sikke ne yazık ki bulunamamıştır. Fakat Lucilla'ya ait gümüş sikkelerin sınıflandırıldığı RSC II 90a'daki aynı betim ve lejantlı sikkede "I" ve "V" harflerinin yerleri farklıdır ve bu sikke "irregular" düzensiz darp şeklinde tanımlanmıştır. İlk bakışta bu sikkenin sahte olabilme ihtimali akla gelmektedir. Ancak sikke doğru lejantlı sikkeler ile karşılaştırıldığında ölçülerinin uyumlu olduğu görülmektedir. Bu durumda sikkenin hatalı oluşturulan bir kalıp ile üretildiği olasılığı akla daha yatkındır. Yapılan hatalı kalıp sonucunda ne kadar sikke üretildiği ve hatanın ne zaman düzeltildiği sorusuna cevap vermek oldukça güçtür. Ancak bu sikkenin nadir şekilde ele

[27] Mattingly-Sydenham 1930, 198-200, 210-212.

geçişi kalıplardan üretilebilecek en yüksek sikke sayısına ulaşmadığını düşündürmektedir. Sikkeyi genel özellikleri bakımından hatalı kalıp ile üretilmiş düzensiz bir sikke olarak nitelendirebiliriz.

Kat. No. 3

Kızılcapınar Definesinde dikkat çekici olan bir başka sikkemiz ise, Hadrianus dönemine aittir (Fig. 3). Sikkenin ön yüzünde Hadrianus'un portresi işlenirken arka yüzünde CONCORDIA AVG lejantı yer almış, concordia betimi elinde patera ve asa ile sola doğru oturur pozisyonda işlenmiştir. Sikkenin ana kataloglardaki benzer örnekleri araştırıldığında, RIC II 231, RSC II 257 ve BMCRE III sayfa 317 *'deki sikkelerde arka yüzde sadece CONCORDIA lejantı yer almaktadır[28]. Ayrıca bu sikkelerde concordia betiminin sol elinde asa yoktur. İfade edilen RIC II 231'deki eser için dipnotta AVG kısmının ihmal edildiği bu nedenle şüpheli olduğu ve belki antik sahte olabileceği şeklinde tanımlanması da bir başka detaydır. RSC II 257'de ise melez veya kaba/barbar stilde olduğu not düşülmüştür. Öte yandan eserimize benzer RSC II 257a'daki CONCORDIA AVG lejantlı gümüş sikkede ise, tip ve lejant Kat. No. 3'deki eserimizle uyuşmamaktadır ve parantez içinde bu örneğin melez olabileceği ifade edilirken darphane tarafından basılıp basılmadığı konusu soru işareti ile belirtilmiştir. Bir başka ilgi çeken yön ise, arka yüzdeki bu lejant ve betimin Hadrianus'un karısı Sabina adına basılan sikkelerde çok sık kullanılmış olmasıdır[29]. Roma darphanesinde Hadrianus ve Sabina adına çok sayıda sikke basıldığı düşünüldüğünde arka yüz kalıbının karışma olasılığı ya da çeşitli nedenlerden dolayı bilerek kullanılmış olma olasılığı az da olsa mümkündür. Resmi darphanelerde buna benzer şekilde yapılan hatalardan oluşan melez sikkelerin varlığı konusuna tanımlar kısmında kısaca değinmiştik. Ayrıca antik dönemde hatalı darp (=Brockage) sikkelerin tedavüle sokularak kullanıldığı örnekler de benzer şekilde oluşan hatalı üretimlerin tedavülde olabileceğini göstermektedir[30]. Bir diğer olasılık ise, yukarıda belirttiğimiz ana katalogların günümüzden çok önceki tarihlerde oluşturulmuş eserler olması ve son yapılan çalışmalar ile bu eserlerde azımsanmayacak düzeyde eksiklerin olduğudur. Nitekim 2015 yılında Avrupa'da oluşturulan bir müzayede kataloğunda[31] sikkenin benzeri yer almaktadır. Benzer örneklerin varlığı bu tip ve lejant birleşeni ile Hadrianus

---

28 Mattingly-Sydenham 1926, 231; Seaby, 1979, 257; Mattingly 1936, 317*.
29 Mattingly 1936, 897, pl. 64, 14.
30 Arslan 1995, 585; Keleş 2007, 353.
31 Kölner MK, 2015, 394.

sikke serilerinin olabileceği düşüncesini kuvvetlendirmektedir. Bu haliyle sikkenin, Hadrianus'a ait nadir görülen bir sikke serisi olduğunu söylemek mümkündür.

Kat. No. 4

İncelenen eserler arasında, örneklerine nadir rastlanan ikinci sikkemiz Marcus Aurelius'a aittir (Fig. 4). Bu sikkenin ön yüzünde belirgin şekilde ve kısmen iyi korunmuş Marcus Aurelius portresi ve IMP M ANTONINVS AVG TR P XXV lejantı arka yüzünde ise elinde mızrak ve tropaeum ile mars betimi, COS III lejantı yer almaktadır. Sikkenin üzerindeki korozyonlu yapı sikkenin kaplama olabileceğini akla getirmektedir. Ancak gümüş sikkelerdeki bozulmalar[32], betimlerin üslubu ve gramajı gibi özelliklere bakıldığında imitasyon olarak tanımlamamız oldukça güçtür. Yapılan araştırmada RIC III 231 ve RSC II 126 gibi ana referans kaynaklarda ön yüzün farklı bir lejant ile aynı arka yüz ile basıldığı örnek bulunmaktadır[33]. Ayrıca 2016 yılına tarihlenen Harlan J. Berk müzayede kataloğunda benzer örneğine rastlanmıştır34. Bu katalogda eser için nadir notu düşülmüş ve farklı kataloglardaki benzerlerine de atıf yapılmıştır. Bu nedenle sikkenin ön ve arka yüzdeki lejant ve tip uyumu bakımından Marcus Aurelius'a ait nadir gümüş sikke örneği olduğunu söyleyebiliriz.

32 Erhan-Girginer-Tekin, 2008, 145.
33 Mattingly-Sydenham 1930, 231; Seaby 1979, 126.
34 Harlan J. Berk, 2016, 223.

SONUÇ

Son yıllarda Roma sikkeleri üzerine ülkemizde yapılan çalışma sayısı bir hayli artmıştır. Gerek kazı gerekse müze envanterlerinde yer alan sikkeler değerlendirilirken düzensiz darplar olarak isimlendirilen sikkelerin özellikle ayrılarak belirtilmesi daha doğru olacaktır. Kızılcapınar Definesi'ndeki sayısal verilere bakıldığında düzensiz olarak tanımlanan sikkelerin az da olsa varlığı, Roma İmparatorluğunun Asia ve diğer doğu eyaletlerindeki sikke verileri içerisinde düzensiz darpların sorgulanması için yeterli bir kanıttır. Ayrıca nadir sikke serilerin tespiti ve farklı özelliklere sahip sikkelerin incelenmesi nümismatik çalışmalarına farklı bir yön verecektir. Bu açıdan ele alınan Kızılcapınar Definesi'ndeki sikkelerden tip ve lejant bakımından her iki yüzünde farklı imparatorlara ait olduğu ilk sikkenin, darphane görevlilerinin kalıpları karıştırmasıyla oluşabilecek melez sikke örneklerinden olduğu kanaati oluşmuştur. Lucilla' ait olan ikinci sikkenin ise, referans kataloglardaki örnekler doğrultusunda genel özellikleri bakımından hatalı kalıp ile üretilmiş düzensiz bir sikke olabileceği sonucu ortaya çıkmıştır. Hadrianus'a ait olan üçüncü ve Marcus Aurelius'a ait olan son sikkemizin, benzerlerinin azlığı bakımından ön ve arka yüz uyumu ile üretilmiş nadir rastlanan Roma sikkeleri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Katalog

Kat. No. : 1 (Fig. 1)

Tarih : Marcus Aurelius 161-180

Darphane : Roma? (MS 165-166 ?)

Müze Env. No. : 46422

Ön yüz : **M ANTONINVS AVG ARMENIACVS**

İmparatorun defne çelenkli başı, sağa.

Arka yüz : **PAX AVG TR P VI COS II**

Pax, ayakta, sola; sağ elinde dal, sol elinde bereket boynuzu tutuyor.

Ölçüleri : **AR** Denarius, 3.40 gr., 18 mm, 6h

Referans : Ön yüz M. Aurelius, arka yüz L. Verus (melez)

Kat. No. : 2 (Fig. 2)

Tarih : Lucilla (Lucius Verus 'un karısı)

Darphane : Roma? (MS 164-169 veya sonrası)

Müze Env. No. : 46618

Ön yüz : **LVCILLA AVGVSTA**

İmparatoriçenin büstü, sağa

Arka yüz : **VENVS VICRTIX** (**TRIX** harf hatalı)

Venüs, ayakta, sola; sağ elinde victoria, sol eliyle yanındaki kalkanı tutuyor.

Ölçüleri : **AR** Denarius, 3.13 gr., 18 mm, 12h

Referans : RIC III, s. 276, 786?; RSC II 89?; BMCRE IV, M. Aurelius ve L. Verus 354?

Kat. No. **:** 3 (Fig. 3)

Tarih **:** Hadrianus 117-138

Darphane **:** Roma? (MS 134-138 ?)

Müze Env. No. **:** 46341

Ön yüz **: HADRIANVS AVG COS III [PP]**

İmparatorun defne çelenkli başı, sağa.

Arka yüz **: CONCORDIA AVG**

Concordia, oturuyor, sola; sağ elinde patera, sol elinde asa tutuyor. Altta bereket boynuzu duruyor.

Ölçüleri **: AR** Denarius, 3.07 gr., 16 mm, 6h

Referans **:** RIC II, s. 367, 231?; RSC II 257?; BMCRE III, s. 317 *?. (referanslardan farkı olarak arka yüzde **AVG** lejantı var.); Kölner MK, 2015, 394.

Kat. No. **:** 4 (Fig. 4)

Tarih **:** Marcus Aurelius 161-180

Darphane **:** Roma? (MS 170-171)

Müze Env. No. **:** 46521

Ön yüz **: IMP M ANTONIN[VS] AVG TR P XXV**

İmparatorun defne çelenkli başı, sağa.

Arka yüz **: COS III**

Mars, çıplak ayakta sağa doğru yürüyor; sağ elinde mızrak, sol elinde omuzuna dayalı tropaeum tutuyor.

Ölçüleri **: AR** Denarius, 3.45 gr., 18 mm, 11h

Referans **:** RIC III, s. 231, 231(öy. 3) ; RSC II 126 (öy. D); BMCRE IV, 535 (önyüz lejant farklı); Harlan J. Berk 2016, 223.

Figürler

2x

Fig. 1

2x

Fig. 2

2x

Fig. 3

2x

Fig. 4

Tablo 1. Kızılcapınar Definesinin İçeriği

Dönem	Kişi	Darphane	Birim	Sayı
J. Claudiuslar	Nero	Roma	Denarius	**4**
İç Savaş Dönemi	Otho	Roma	Denarius	**1**
	Vitellius	Roma	Denarius	**2**
J. Flaviuslar	Vespasianus	Roma	Denarius	**37**
	Titus	Roma	Denarius	**10**
	Julia Titi	Asia/Epheso s	Kistophorik Tetradrahmi	**1**
	Domitianus	Roma	Denarius	**28**
	Domitianus	Asia/Epheso s	Kistophorik Tetradrahmi	**1**
	Domitia	Asia/Epheso s	Kistophorik Tetradrahmi	**1**
Evlatlık Caesarlar	Nerva	Roma	Denarius	**8**
	Traianus	Roma	Denarius	**173**
	Traianus	Asia/Epheso s	Kistophorik Tetradrahmi	**4**
	Hadrianus	Roma	Denarius	**161**
	Hadrianus	Asia/Epheso s	Kistophorik Tetradrahmi	**1**
	Hadrianus	Amisos	Drahmi	**1**
	Sabina	Roma	Denarius	**13**
	Aelius	Roma	Denarius	**3**
Antoninler	Antoninus Pius	Roma	Denarius	**116**
	Büyük Faustina	Roma	Denarius	**70**
	Marcus Aurelius	Roma	Denarius	**113**
	Küçük Faustina	Roma	Denarius	**60**
	Lucius Verus	Roma	Denarius	**13**
	Lucilla	Roma	Denarius	**22**
	Commodus	Roma	Denarius	**45**
	Crispina	Roma	Denarius	**9**
Severuslar Dönemi	Septimius Severus	Roma	Denarius	**4**
	Julia Domna	Roma	Denarius	**10**
	Caracalla	Roma	Denarius	**8**
	Caracalla	Roma	Antoninianus	**3**
	Plautilla	Roma	Denarius	**1**
	Geta	Roma	Denarius	**5**
	Severus Alexander	Roma	Denarius	**1**

Harita 1. Kızılcapınar'ın Konumu ve Bölgedeki Antik Kentler

KAYNAKÇA

Arslan, M., (1995), "Brockages Sikkeler" Belleten LIX/226, 585-592.

Aydın, M., (2013), Authenticity of Roman Imperial Age Silver Coins Using Non-Destructive Archaeometric Techniques, Yayımlanmamış Doktora Tezi, A Thesis Submitted to The Graduate School of Natural and Applied Sciences of Middle East Technical University, Ankara.

Bland, R., (2012) "From Gordian III to The Gallic Empire (AD 238-274)", (Ed. William E. Metcalf.), The Oxford Handbook of Greek and Roman Coinage, 514-537, Oxford University Press,

Carson, R. A. G., (1962), Coins of the Roman Empire in the British Museum, VI, Severus Alexander to Balbinus and Pupienus, Trustees of the British Museum, London.

Ceylan, M., (2019), Aydın Germencik Kızılcapınar Definesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Crawford, M. H., (1968), "Plated Coins-False Coins" The Numismatic Chronicle (1966), Seventh Series, 8, 55-59.

Debernardi, P., (2010), "Plated coins, false coins?", Revue Numismatique, 166, 337-381.

Erhan, F.-Girginer, S.-Tekin O., (2008), "Mersin Arkeoloji Müzesinden Bir Grup Antik Dönem Etüdlük Sikkesinin Temizlik ve Koruma Çalışmaları İle Tarihlendirilmesi", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17/2, 133-162.

Gaspar, R. B., (2015) "Counterfeiting Roman Coins in the Roman Empire I-III A.D. Study on the Roman provinces of Dacia and Pannonia", Journal of Ancient History and Archeology, 2/4, 31-74.

Gazdac, C., (2009), "The Distribution of Silver Counterfeited Coins in The Forts From Roman Dacia. Fraud or Monetary Policy?", [Bildiri]. (Ed. Morillo, A.-Hanel, N.-Martin, E.). *XXTH International Congress of Roman Frontier Studies*, Septiember 2006, 1487-1497, Madrid.

Gazdac, C.-Gazdac, A. A., (2001), "The Roman Law Against Counterfeiting Between Theory and Practice: The Case of Roman Dacia", Acta Museı Napocensis, 38/1, 137-154.

Göney, S., (1975), Büyük Menderes Bölgesi, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1895, Coğrafya Enstitüsü Yayın No: 79, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul.

Hall, j.-Brown, D. G., (2015), "Faking it-the Evidence for Counterfeiting Coins in Roman London", London Archaeologist, 14/5, 123-127, London.

Harl, K. W., (2002), Kazılarda Bulunan Sikkelerin Tanımlanması için Rehber-Roma (MS 238-498), (Çev.: Burçak Delikan), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Holmes, N. M.-Hunter, F., (2001), "Roman counterfeiters' moulds from Scotland", Proc Soc Antiq Scot, 131, 167-176.

Howgego, C., (1998), Sikkelerin Işığında Eskiçağ Tarihi, (Çev.: Oğuz Tekin), Homer Kitabevi, İstanbul.

Keleş, V., (2007), "Hatalı Darplar", (Ed. Birol Can-Mehmet Işıklı), Atatürk Üniversitesi 50. Kuruluş Yıldönümü Arkeoloji Bölümü Armağanı, Doğudan Yükselen Işık Arkeoloji Yazıları, Zero Prod. Ltd., 351-356, İstanbul.

Kropff, A., (2005), "Radiate Copies": Late Third Century Roman Emergency Coins", Revue Belge de Numismatique et de Sigillographie, 151, 75-96.

Lawrence, L., (1940), "On Roman Plated Coins" The Numismatic Chronicle XX, 185-189.

Magie, D., (2002), Anadolu'da Romalılar 2-Batı Anadolu Zenginlikleri, (Çev.:Nezih Başgelen-Ömer Çapar), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Marsden, A., (2012a), "Irregular Radiate Production in 3rd-Century Norfolk: an Overview", Norfolk Archaeology XLVI, 370-382.

Marsden, A., (2012b), "Recent Research on Irregular Coinage in Late Roman Britain", (Ed. T. Abramson-R. Barraclough-J. Booth-R. Fynes vd.), The Yorkshire Numismatist Vol 4, 53-72, Yorkshire Numismatic Society, Yorkshire.

Marsden, A., (2016), "Irregular Coinage in Roman Norfolk: A Overview", Norfolk Archaeology XLVII, 415-462.

Marsden, A., (2018), "Irregular Roman Coins-Part I:The Early Empire to The Mid-Third Century", Coin Collecting Magazine, 34-37.

Mattingly, H. (1936), BMCRE III: Coins of the Roman Empire in the British Museum, III, Nerva to Hadrian, the British Museum, London.

Mattingly, H., (1940), BMCRE IV: Coins of the Roman Empire in the British Museum, IV, Antoninus Pius to Commodus, the British Museum, London.

Mattingly, H. B.-Dolby, M. J., (1982), "A Hoard of Barbarous Radiates and Associated Material from Sprotbrough, SouthYorkshire", The Numismatic Chronicle, Vol. 142*,* 21-33.

Mattingly, H.-Sydenham, E. A., (1926), RIC II: Roman Imperial Coinage Vol. II: Vespasian to Hadrian, Spink and Son Ltd., London.

Mattingly, H.-Sydenham, E. A., (1930), RIC III: Roman Imperial Coinage Vol. III: Antoninus Pius to Commodus, Spink and Son Ltd., London.

Mørkholm, O., (1991), Erken Hellenistik Çağ Sikkeleri, (Çev.: Oğuz Tekin), Homer Kitabevi, İstanbul.

Morrisson, C., (2002), Antik Sikkeler Bilimi Nümismatik Genel Bir Bakış, (Çev.: Zeynep Çizmeli Öğün), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Opreanu, C. H.-Gazdac, C., (2016), "Deceiving the Barbarians? A Roman Golden Forgery from a Frontier Marketplace at Porolissum (Romania) and its Archaeological Context", (Ed. Vitalie Bârcă), Orbis Romanus and Barbaricum The Barbarians around the Province of Dacia and Their Relations with the Roman Empire, Mega Publishing House, 25-36, Cluj-Napoca.

Ponting, M., (2005), "Unofficial Coin Production in Roman Britain", Centre for Archaeology Report, 1-23.

Raub, C.-Zwıcker, U., (2012), "Cast Forgeries of Roman Denarii and Antoniniani, Silver-tin-copper and Copper-tin Alloys", The Numismatic Chronicle 172*,* 219-226.

Seaby, H. A., (1979), RSC II: Roman Silver Coins II: Tiberius to Commodus, Seaby, London.

Seaby, H. A., (1982), RSC III: Roman Silver Coins III: Pertinax to Balbinus and Pupienus, Seaby, London.

Sear, D. R., (2000), Roman Coins and Their Values Vol I, Spink and Son Ltd., London.

Sutherland, H. V.-Carson, R. A. G., (1983), RIC I: Roman Imperial Coinage I: From 31 BC to AD 69-Augustus to Vitellius, Spink and Son Ltd, London.

Sydenham, E. A., (1940), "On Roman Plated Coins", The Numismatic Chronicle XX, 190-202.

Tavukçu, A. Y.-Ceylan, M., (2019), "Kızılcapınar Definesi'ndeki Kistophorlar", Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 63, 663-673.

Tekin, O., (2008), Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş, İletişim Yayınları, İstanbul.

Tulay, A. S., (2001), Genel Nümizmatik Sözlüğü, Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul.

Üreten, H., (2005), "Roma Dönemi'ne Kadar Tralleis Tarihi ve Attaloslar ile İlişkileri", ADTCF, Tarih Araştırmaları Dergisi, 24 (38), 195-212.

Wenkel, D. H., (2017), Coins as CulturelTexts in the World of the New Testament, T& T Clark, London.

Online müzayede satış katalogları:

Kölner Münzkabinett, (2015), Tyll Kroha Nachfolger UG Auktion 103.

Harlan J. Berk, (2016), "The Art & Science of Numismatics", 199th Buy Or Bıd Sale, September 29th.